

дей, структур економіки і законодавства роблять не відтвореними деталі будь-якого закордонного досвіду.

Література

1. Кучерявенко Н.П. *Налоговое право: Учебник.* – Харьков: Консум, 1998.
2. Про загальні засади створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон: ст. 12 Закону України від 13.10.1992р. № 2673 – XII // *Відомості Верховної Ради України.* – 1992. - № 50. – Ст. 676.
3. *Бізнес.* – 10.06.02. – № 23 (490). – С. 9.
4. Мельник П.В. *Розвиток податкової системи в перехідній економіці.* – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2001. – С. 115.
5. Львов Д. *Курс финансового права.* – Казань, 1888. – С. 287.
6. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності в Закарпатській області: Закон України від 24.12.1998 р. № 357-XIV // *Відомості Верховної Ради України.* – 1999. - № 7. - Ст. 51.
7. Про систему оподаткування: Закон України № 1251 – XII від 25.06.91р. // *Відомості Верховної Ради України.* – 1991. - № 39. - Ст. 510.
8. Митний кодекс України від 11.07.02 р. № 92-IV // *Відомості Верховної Ради України.* – 2002. - № 38-39. - Ст. 288.
9. Про забезпечення функціонування спеціальної економічної зони “Миколаїв”: Розпорядження Голови Миколаївської облдержадміністрації від 15.01.2001р. № 10-р // *Нормативні акти, які регулюють діяльність суб’єктів СЕЗ “Миколаїв”.* – Миколаїв: Миколаївська обласна державна адміністрація, 2001.
10. *Бухгалтерський облік в Україні: Навчальний посібник.* – Львів, 2001.
11. *Хозяйственное право: Учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др. / Под ред. Мамутова В.К.* – К.: Юринком Интер, 2002. – 852 с.
12. О свободных экономических зонах в Республике Киргизстан: Закон от 16.12.1992г. № 1016-12 // *Ведомости Верховного Совета Республики Киргизстан.* – 1993. - № 3. – Ст. 90.

УДК 342.77

М. В. Кравчук

ВІЙСЬКОВЕ БУДІВНИЦТВО УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У 1918 РОЦІ (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Розкриття славетних сторінок збройної боротьби українців проти чужоземних загарбників має велике значення в сучасних складних умовах нашого державного будівництва. Особливо в плані досвіду державотворення важливим, цікавим і самобутнім є виникнення, розвиток та функціонування Українських січових стрільців, Збройних сил Української Центральної ради, армії Гетьманату П.Скоропадського, війська Директорії, Української Галицької армії, а саме: правове забезпечення державного військового будівництва цього періоду. Адже в нормативно-правових актах найбільш повно віддзеркалюються бажані для держави і суспільства аспекти, форми, риси соціальних інститутів та напрямки їхньої діяльності. Оскільки кожна норма є варіантом ідеальної поведінки суб’єктів суспільних відносин, спланованих законодавцем, то закони і підзаконні акти є конкретизованим масивом умов, способів, форм, напрямків функціонування війська. Отже, нормативно-правова база - військового законодавства - є зовнішнім вираженням політичної волі держави у сфері військового будівництва та слугує організаційно-правовими засадами його практичного здійснення [1, 123].

Щоправда, досі ще не створено ґрунтовної праці, яка б висвітлювала всі сторони організації та діяльності Збройних сил України в названий період і, в першу чергу,

організаційно-правові засади будівництва власної армії. Разом із тим, певна наукова розвідка військового будівництва України на певних етапах державотворення в різних хронологічних рамках та історичних аспектах як в цілому збройних сил так і їхніх окремих військових формувань проводилась істориками, юристами, політологами. Цій тематиці присвячено праці таких науковців: Л. Гарчевої, В. Голубко, В. Гордієнка, В. Довбні, В. Задунайського, М. Литвина та К. Науменка, С. Литвина, О. Тимощука, Я. Тимченка, Б. Якимовича, групи авторів при загальній редакції О. Кузьмука та ін. [2]. У цих розробках, у тій чи іншій мірі, висвітлено історію становлення та діяльності цих військових формувань та їх бойових дій.

Гетьманат, або Українська Держава за гетьмана П. Скоропадського, як прийнято називати в історичній науці це державне утворення, проіснував протягом 230 днів, від 29 квітня до 14 грудня 1918 р. Необхідно зауважити, що в цей надзвичайно короткий строк був випробуваний ще один напрямок розбудови незалежної Української держави, який проходив в умовах тривалої, важкої боротьби. Зокрема, зовнішньої боротьби – з більшовиками, внутрішньої – з російськими організаціями, а головним чином – з українською опозицією [3]. Тому найбільш суперечливо висвітлена в науковій літературі державницька діяльність цього видатного діяча.

Узявши на себе “на прохання трудового народу владу” (так само чинили до і після П. Скоропадського), гетьман проголосив своєю метою збудувати таку державну владу, яка здатна забезпечити населенню спокій, закон і можливість творчої праці. Парадоксально, але гасла, проголошені П. Скоропадським, стали сьогодні нашими гаслами, які вказують на необхідність якнайшвидшого переходу до ринку й подолання негативних наслідків “соціалістичної системи господарювання”, “соціалістичної Центральної Ради”, пропонуючи відновлення приватної власності, свободи підприємництва, соціального захисту трудящих [4, 88].

П. Скоропадський, на відміну від лідерів УЦР, розумів місце і роль армії в утвердженні та забезпеченні української державності. Адже, як відомо з історії людства, у вирішальні періоди боротьби за владу, власну державу правляча еліта не могла здійснювати управління країною без ставки на насильство, на силові структури держави, основою державного апарату серед яких завжди була армія. Ось чому вже в травні-червні на розбудову армії уряд Української Держави асигнував безпрецедентну для зруйнованого бюджету суму 62,6 млн. крб. Гетьман особисто очолив апарат Військового міністерства і Генерального штабу як Верховний воєвода Української армії і флоту, відповідно до ст. 5 “Законів про тимчасовий державний устрій України” [5]. Він намагався організувати спочатку невелику, але цілком дієву армію, основою якої мав стати сформований надійний офіцерський корпус з тодішніх, дуже старанно вибраних, українських і російських офіцерів. Однак створенню Української армії за Гетьманату головну перешкоду становило німецьке командування, а також призначуване урядом вище військове керівництво, яке здебільшого за походженням і духом було російське. Не сприятливі до всього українського, вони під текстом “нефаховості” часто усували з військових частин українців і замість них призначали своїх земляків, які втечею на Україну рятувалися від більшовиків. Німецьке командування на словах дозволяло, але на справді відсувало організацію Української армії. Така політика значною мірою вплинула на характер українських Збройних сил [6].

Законодавчу базу військового будівництва складали декілька нормативно-правових актів, в першу чергу це Закон “Про загальний військовий обов’язок” від 24.07.1918 р. Відповідно до закону призов на дійсну військову службу мав здійснюватися двічі на рік – 15 листопада та 1 березня. Тривалість дійсної військової служби була такою: у піхоті – 2 роки, у кінноті і артилерії – 3 роки, а на флоті – 4 роки. Слу-

жба в запасі тривала до 38 років, а в ополченні від 39 до 45 років. Не допускались до військової служби позбавлені судом правового стану. Загальна чисельність армії мала становити майже 310 тис. військових, з них: 175 генералів, 14 930 старшин, 2975 військових урядовців. На утримання Збройних сил планувалося виділити 1 млрд. крб. Тоді ж було затверджено і план реорганізації армії, розроблений Генштабом [7].

У цей же час набрав чинності Закон “Про обов’язковість військової повинності і про заклик 5000 чоловіків для комплектування Сердюцької дивізії”. Відповідно до закону було визначено “загальну військову повинність вважати повинністю, яку усі громадяни Української Держави мусять обов’язково виконувати в свій час” [8, арк.1]. Відповідно до “Інструкції відбору молодих людей для комплектування Сердюцької Гетьманської дивізії” в першу чергу відбиралися молоді особи віком 18-25 років, виключно із сімейств землевласників-хліборобів, які мали більше землі [8, арк.3]. Контроль за виконанням покладался на повітові організації хліборобів-землевласників. Від кожного повіту мало бути по 125 кандидатів, кожний з яких повинен мати персональне посвідчення від відповідної організації хліборобів.

08.07.1918 р. Гетьман видав наказ про достроковий призов 164 тис. юнаків до війська. Призову підлягали новобранці 1899 р. народження. Отже, термінове поповнення армії і флоту Української Держави могло відбуватися й за рахунок юнаків, які не досягли 19-річного віку, скінчили середню і не вступили до вищої школи, а також старших від 19 років, в яких закінчилися відстрочки [8, арк.3]. Однак цей наказ практично не діяв через зростання безпорядків і непокори з боку населення. Юнаки не ставали на військовий облік і ухилялися від запису до війська. Через це призов неодноразово переносився на пізніші терміни.

У той же день Рада міністрів ухвалила новий Статут військової повинності. Військова повинність проголошувалась обов’язковою для всіх громадян Української Держави чоловічої статі. Ті, хто з різних причин не призивався до армії чи флоту, за винятком зовсім непрацездатних, мали сплачувати військовий податок. Юнаки віком від 15 років і вище могли вийти з українського громадянства лише після відбуття військової повинності [9]. Відповідно до пунктів 34–41 Статуту громадяни під час перебування на дійсній військовій службі зберігали всі політичні та громадянські права, але, підлягаючи всім вимогам і правилам військової служби, не мали права: а) користуватися активним виборчим правом до установ Української Держави (законодавчих, громадських та самоврядних); б) входити до складу й брати участь у будь-яких спілках, товариствах, партіях, радах, комітетах, що мали політичний характер [10]. Отже, Статут оголошував про “повну аполітичність армії”. Статут передбачав цілу систему відстрочок і пільг по відбудованню військової повинності: 1) за фізичними вадами; 2) за сімейним станом; 3) за освітою; 4) за освітою і родом занять. Розпис фізичних вад і хвороб, які перешкоджали прийому до служби, затверджувалась міністерствами внутрішніх, військових справ та народного здоров’я [11].

Статут військової повинності дещо змінив умови призову на службу, залишивши загальний принцип комплектування Української армії відповідно до визначеного російським статутом 01.01.1877 р., тобто на дійсну службу військовозобов’язані потрапляли шляхом “жеребкування”. Відтепер цьому правилу підлягали й особи з вищою і середньою освітою [12, 185].

Відомо, що при розбудові Української Держави суспільство на той час було надто політизоване. Найбільш шкідливими, на думку урядовців Гетьманської держави, були більшовицькі та інші антиукраїнські ідеї. Для боротьби з надмірним впливом цих ідей Гетьман 01.08.1918 р. затвердив Закон “Про політично-правове становище службовців військового відомства”, яким забороняв усім військовим

брати участь в різних політичних мітингах, зборах, маніфестаціях та демонстраціях. Цим законом передбачалось позбавлення їх активного виборчого права, права обиратись до законодавчих і громадських установ при перебуванні на службі. Разом з тим надавалося пасивне виборче право (обиратися самим на виборні посади) за умови тимчасового звільнення з військової служби [13, 264].

18.11.1918 р. вийшов новий закон, за яким призову підлягали офіцери до 50 років, а надстроковики – незалежно від віку. Скасовувались майже всі пільги: до армії призивалися державні службовці і студенти. Водночас значно збільшувалася чисельність добровольчих дружин. Того ж дня Гетьман оголосив всю територію України театром воєнних дій. Однак навіть такі крайні заходи не могли покращити становище, в якому опинилася Україна.

Аналіз наукових праць, архівних документів і матеріалів підтверджує, що Гетьманським урядом було проведено велику роботу в розробленні правових основ національної армії. Особливо велику роль в організації армії Гетьманату, в зміцненні дисципліни і правопорядку, як зазначено в нових наукових розробках, відіграла юридична служба. Уся організація дисципліни і правопорядку покладалася на Головне Військово-судове управління військового міністерства, яке мало три відділи: загальний, прокурорський та законодавчий. До функцій загального відділу відносились вирішення персональних та господарських справ. Прокурорський відділ, перейменованний згодом на касаційний, здійснював прокурорський нагляд. Старшини законодавчого відділу працювали над новим українським військовим законодавством [14, 26]. Переважна більшість національно свідомих юристів працювали в законодавчому відділі, який очолював видатний військовий юрист Є. Мошинський. У результаті діяльності цього відділу було опрацьовано і видано низку законів. Зокрема, Закон від 30.05.1918 р. “Про військову підсудність”, Закон від 21.06.1918 р. “Про організацію військово-судових інституцій та їх компетенції”, які були прийняті гетьманською Радою міністрів [15, 188].

Виявлені архівні матеріали, документи підтверджують титанічну діяльність щодо розроблення організаційних штатних структур підрозділів, військових частин, з'єднань і об'єднань. Для успішного реформування армії гетьманський уряд створював різні кадрові комісії. У вересні 1918 р. начальник Генштабу доповідав військовій раді про нові розроблені штати Головного управління Генштабу для надсилання до Ради міністрів із метою їх затвердження. Відповідно до цього рішення в Головному управлінні передбачали: 82 посади офіцерів Генштабу; 125 інших офіцерів, з них 102 офіцери – посади постійні, 23 – тимчасові, відряджені з військ; 91 канцелярист; 10 друкарок; 59 допоміжних працівників. Новим штатом було передбачено збільшення на 46 офіцерів Генштабу, зменшення на 27 інших офіцерів та 112 вільнонайманих. Загальна витрата коштів у рік за новим штатом становила 2688560 крб., що на 170404 крб. було менше порівняно зі старим штатом [16].

Отже, П.Скоропадський, на відміну від УЦР, із самого початку усвідомлював необхідність організованої сильної армії, яка б стояла на охороні незалежності, самостійності, державності. Як зазначає О. Тимошук, “охоронна концепція гетьмана П. Скоропадського не передбачала постійного залучення армії до наведення порядку в межах країни. В умовах налагодження громадської безпеки й тенденції до усталеності правового життя в державі, чим визначився початок осені 1918 р., відбувалося розмежування діяльності поліцейських і військових сил в охоронній галузі відповідно з їхнім функціональним призначенням” [12]. Створення армії базувалося на правовій основі, з дотриманням таких принципів, як професіоналізм, використання історичних традицій козацтва, як народного війська, дотримання законності та пра-

вопорядку. Звичайно, впровадити все заплановане в життя за сім з половиною місяців Гетьманату не вдалося. Це було обумовлено суттєвими перепонами як з боку німецько-австрійського командування, так і з боку російського офіцерства.

На думку О. Тимошука, главі Української Держави та його урядовому оточенню вдалося розробити найбільш обґрунтовану та нормативно забезпечену державну охоронну концепцію [17].

Отже, військове законодавство в період Української Держави було більш розвиненим і становило вагомий частку всієї сукупності законодавчих актів, прийнятих у ній. Під керівництвом П. Скоропадського був детально розроблений реальний план військового будівництва, який передбачав: заснування широкої мережі військових закладів, введення військової повинності, відновлення військових рангів та звань, вироблення та затвердження обґрунтованих штатно-організаційних структур всіх родів військ. У цілому за своїми задумами П. Скоропадський планував сформувати модерну, професійну армію з ґрунтовним правовим забезпеченням [20].

Після повалення Гетьманського уряду почалася стихійна організація армії Директорії УНР. Як зазначає професор О. Шевченко, "...вона формувалася перш за все на основі селянських повстанських загонів. Покликані до життя революційним піднесенням, вони не відповідали вимогам регулярної армії, не дотримувалися суворої дисципліни. Звичайно, такі загони визначалися патріотизмом та героїзмом, але їх успіхи мали локальний характер, а стосовно єдності УНР вони завдавали більше шкоди, ніж користі" [18].

Література

1. Кравчук М.В. Збройні Сили та розбудова Української Держави (історико-правовий аналіз військового будівництва України 1917-1920 рр.) // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Зб. наук. пр. Вип. 40 (у 2 ч.). Ч. 2. - К.: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2003. - С.122-129.

2. Гарчева Л. Збройні Сили Центральної Ради у лютому-квітні 1918 року // Військо України. - 1993. - №8. - С.102-107; Голубко В. Армія Української народної республіки 1917-1918. Утворення та боротьба за державу. - Львів: Кальварія, 1997. - 288 с.; Гордієнко В.І. Українські Січові Стрільці. - Львів, 1990. - 48с.; Довбня В.А. Січові стрільці кийського формування у визвольних змаганнях 1917-1920 років: організація та правові засади діяльності / За наук. ред. проф. П.П. Михайленка. - К.: Текст, 2002. - 220 с.; Задунайський В. Збройні Сили України (1917-1920 рр.): Дис... канд. іст. наук. - Донецьк, 1995. - 198с.; Кравчук М.В. Проголошення незалежності України та формування правових засад будівництва її Збройних Сил // Актуальні проблеми правознавства: Науковий збірник ЮІ ТАНГ. Вип. 2. - Тернопіль, 2001. - С. 31-38; Кравчук М.В. Організаційно-правові засади військового будівництва Української Держави // Актуальні проблеми правознавства: Науковий збірник ЮІ ТАНГ. Вип. 3. - Тернопіль, 2001. - С.18-28; Кравчук М.В. Організаційно-правові засади формування Збройних Сил України в 1917-1920 рр. // Актуальні проблеми правознавства: Науковий збірник ЮІ ТАНГ. Вип. 4. - Тернопіль, 2002. - С. 11-22; Литвин М., Науменко К. Історія галицького стрілецтва. - Львів, 1991. - 200 с.; Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. - К.: Вид-во ім. О. Теліги, 2001. - 640 с.; Папікян А.Л. Збройні Сили України двадцятого століття. - Львів: Військовий інститут при державному університеті "Львівська політехніка", 1999. - 308 с.; Якимович Б. Збройні Сили України. - Львів, 1996. - 360 с.; Військове будівництво в Україні у ХХ столітті: історичний нарис, події портрети / За ред. Кузьмука О. І. - К.: Ін Юре, 2001. - 448 с.; Історія українського війська (1917-1995) / Упорядник Я. Дашкевич. - Львів: Світ, 1996. - 840 с.

3. Полонська-Василенко Н. Історія України. Т. 1. - К., 1993. - С. 515; Кравчук М. Організаційно-правові засади військового будівництва Української Держави. Актуальні про-

- блеми правознавства: Науковий збірник ЮІ ТАНГ. Вип. 3.- Тернопіль, 2001. - С. 18-28.
4. Копиленко О. Л., Копиленко М. Л. Держава і право України: 1917-1920: Навч. посібник. - К.: Либідь, 1997. - С. 88.
 5. Законодательные акты 1918 года. Законы Украинской державы. (Законы, постановления, инструкции, циркуляры). Вып. V. - Одесса, 1918. - С. 2; Кравчук М. Правові основи будівництва Збройних Сил України в 1914-1993 рр. - Івано-Франківськ: Плай, 1997. - С. 123.
 6. Енциклопедія Українознавства. У 10 т-х. / За ред. Кубійовича. - Нью-Йорк. Т. 1. - Мюнхен-Нью-Йорк, 1949. - С. 515.
 7. Кравчук М. Українська держава та військове будівництво в період Гетьманату // Нова політика. - 1998. - № 1. - С. 39-41.
 8. ЦДАВОУ. - Ф.1064. - Оп.1. - Спр. 270.
 9. Мироненко О., Римаренко Ю., Усенко І., Чехович В. Українське державотворення: Словник-довідник. - К.: Либідь, 1997. - С. 54.
 10. Статут військової повинності, ухвалений Радою Міністрів Української держави. - К., 1918. - 51 с.
 11. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; Редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. - К.: Довіра: Генеза, 1996. - С. 367.
 12. Тимощук О. В. Охоронний апарат Української держави (квітень - грудень 1918р.). - Х.: Вид-во Університету внутрішніх справ, 2000. - С. 185 - 189.
 13. Шкільник М. Україна у боротьбі за державність в 1917-1921 рр.: Споми́ни і роздуми. - Торонто, 1971. - С. 264.
 14. Кравчук М. Військові формування Української Держави за гетьмана П. Скоропадського // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України (Зб. наук. статей викладачів юрид. фак.). - Івано-Франківськ, 1998. - С. 26.
 15. Тимченко Я. Українське офіцерство: шляхи скорботи та забуття 1917 - 1921 рр. - К., 1995. - 256 с.
 16. ЦДАВОУ. - Ф. 1077. - Оп. 4. - Арк. 160.
 17. Тимощук О. В. Охоронний апарат Української держави (квітень - грудень 1918 р.): історико-правове дослідження: Автореф... докт. дис. - Одеса, 2000. - 30 с.
 18. Історія українського права: Навчальний посібник / За ред. О. О. Шевченка. - К.: Либідь, 2001. - С. 137.

УДК 340.1 (477)

Н. М. Крестовська

ЮВЕНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК ТА ЮВЕНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Ратифікація Україною Конвенції ООН про права дитини, прийняття низки "дитячих" законів ("Про охорону дитинства", "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю"), а також виділення в окремий розділ Кримінального кодексу постанов щодо особливостей кримінальної відповідальності неповнолітніх заклало фундамент формування повноцінного правового статусу дитини, одним зі складових елементів якого є юридична відповідальність.

Різноманітні проблеми, пов'язані з правопорушеннями та юридичною відповідальністю неповнолітніх (у категоріях сучасного ювенального права більш точним терміном є "дитина") не раз привертала увагу дослідників. В останні роки в Україні найбільш першості утримують кримінологічні аспекти делінквентності дітей та молоді, яким присвячена низка дисертаційних досліджень [1].